

MARZENA KORDELA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

AKSJOLOGICZNA WYKŁADNIA PRAWA

W polskiej nauce prawa wśród typów wykładni prawa nie wyróżnia się jako oddzielnej kategorii wykładni aksjologicznej¹. Rola wartości w odtwarzaniu normy prawnej rozpatrywana jest w ramach wykładni funkcjonalnej, przy czym w źródłowej wersji koncepcji derywacyjnej funkcjonalne dyrektywy wykładni odwołują się wyłącznie do wartości. Zygmunt Ziemiński ten typ dyrektyw w 1966 roku definiował jako

opierający się na założeniu, że w oczach ustawodawcy normy prawne mają jakieś uzasadnienie aksjologiczne; wobec tego należy się starać odtworzyć oceny ustawodawcy i interpretowanym przepisom prawnym przypisać takie znaczenie, w którym wyrażałyby one wskazania maksymalnie zgodne z tymi ocenami².

Zaprezentowana postać wykładni funkcjonalnej znacznie odbiega od jej historycznie wcześniejszego ujęcia w teorii Jerzego Wróblewskiego. Koncepcja klaryfikacyjna została ufundowana na odróżnieniu trzech elementarnych kontekstów użycia języka prawnego: językowego, systemowego i funkcjonalnego³. Kontekst funkcjonalny ma charakter „kontekstu sytuacji społeczno-politycznej, w której norma obowiązuje i jest stosowana”⁴. Prawo jako składnik życia społecznego z jednej strony pełni funkcję narzędzia do osiągnięcia określonych celów

¹ Do „wykładni aksjologicznej” — jako składnika przykładowego wyliczenia typów wykładni obok wykładni systemowej, historycznej i celowościowej — odwołują się np. K. Gonera i E. Łętowska. Ma to jednak tylko charakter przywołania terminu, bez określonych konsekwencji metodologicznych. Zob. *eaedem*, *Artykuł 190 Konstytucji i jego konsekwencje w praktyce sądowej*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 9, s. 17.

² Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966, s. 220. Podobnie: *idem*, *Teoria prawa*, Warszawa-Poznań 1972, s. 107; *idem*, *Wykładnia prawa i wnioskowania prawnicze*, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Warszawa 2001, s. 167; zob. też ujęcia źródeł tego stanu rzeczy — R. Dworkin, *Law's Empire*, London 1986, s. 48; percepcjonizm aksjologiczny w: K. Pałeczki, *Redukcja aksjologiczna jako sposób objaśniania porządku społecznego*, [w:] *Aksjologiczny wymiar prawa*, red. M. Dudek, M. Stępień, Kraków 2015, s. 42.

³ Tak w ostatecznej wersji wykładni klaryfikacyjnej — J. Wróblewski, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław 1990, s. 59.

⁴ J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 95.

grupowych (w tym grupy państwowej), z drugiej zaś samo stanowi przedmiot oddziaływania wielu zjawisk społecznych. Zespół najistotniejszych czynników tego kontekstu obejmuje: 1) ustrój ekonomiczny i społeczny; 2) ogólną kulturę społeczeństwa, wyrażającą się w ocenach i normach (pozaprawnych); 3) społeczno-polityczne zadania formułowane przez podmioty władzy; 4) relacje między podmiotami prawnie i faktycznie stosującymi prawo a podmiotami prawo tworzącymi; 5) praktykę oraz teorię stosowania i wykładni prawa jako wyraz oceny własnej działalności dokonywanej przez podmioty stosujące prawo; 6) zjawiska, które wpływają na pojawienie się regulacji zachowań ludzi, takie jak technika komunikacyjna, higiena itp.⁵

Dyrektywy wykładni funkcjonalnej⁶ budowane są w odniesieniu do trzech elementów: celu prawa, jego funkcji oraz ocen moralnych.

Cel prawa podlega sprecyzowaniu ze względu na różne perspektywy. Może to być cel prawodawcy rozumianego historycznie albo aktualnie, ale również cel samego interpretatora czy nawet innych podmiotów⁷. Jednakże celowość przypisuje się także pojedynczej normie w postaci *ratio legis*, jakiemuś zespołowi norm (np. instytucji), a także całemu systemowi prawa. Waga tych operacji interpretacyjnych spowodowała, że wykształcił się i utrwalił odrębny zwrot je obejmujący: wykładnia celowościowa.

Funkcje normy w tej sferze, w jakiej wyraźnie oddzielane są od celów, sprowadzają się do skutków, jakie stosowanie normy w określonym kształcie powodowało w przeszłości i może powodować w przyszłości⁸.

Trzecia kategoria gruntująca dyrektywy funkcjonalne obejmuje oceny i reguły społeczne, ze szczególnym podkreśleniem roli ocen i reguł moralnych, występujących jako zasady moralności, zasady słuszności, zasady sprawiedliwości czy zasady współżycia społecznego⁹.

Na podstawie celów, funkcji oraz ocen moralnych sformułowane zostają następujące dyrektywy wykładni:

1. „Jeżeli w procesie wykładni uwzględnia się cele prawa, to posługując się celem normy, należy go ustalić w ten sposób, by był zgodny co najmniej z celem instytucji, do jakiej interpretowana norma należy”¹⁰.

⁵ *Ibidem*, s. 97.

⁶ „Dyrektywy, które postulują, w jaki sposób należy korzystać z elementów kontekstu społeczno-politycznego w procesie wykładni (jak cele, oceny, reguły społeczne), nazywam umownie [wyr. — M.K.] dyrektywami funkcjonalnymi”. *Ibidem*, s. 397.

⁷ K. Opalek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969, s. 252.

⁸ *Ibidem*, s. 254.

⁹ *Ibidem*, s. 254–255.

¹⁰ *Ibidem*, s. 253.

2. „W razie wątpliwości dotyczącej znaczenia normy będącej elementem określonej instytucji prawnej należy znaczenie to ustalić w ten sposób, by odpowiadało ono funkcji tej instytucji jako całości”¹¹.

3. „Jeżeli są możliwe różne znaczenia normy prawnej, to powinno się wybierać to znaczenie, przy którym norma jest najbardziej zgodna z przyjętymi ocenami moralnymi”¹².

4. „Nie można ustalać znaczenia normy prawnej w ten sposób, by była ona sprzeczna (lub szerzej — niezgodna) z przyjętymi ocenami moralnymi”¹³.

5. „Jeżeli w procesie wykładni uwzględnia się oceny i reguły społeczne, to należy posługiwać się nimi jednolicie co najmniej w stosunku do wszystkich norm instytucji, do której interpretowana norma należy”¹⁴.

Wskazując na wyróżnienie metodologiczne wykładni celowościowej, J. Wróblewski jednocześnie podkreśla, że „normatywne teorie wykładni nie ujmują w odrębny »sposób wykładni« dyrektyw wiążących się z postulowanym uwzględnieniem w procesie wykładni ocen i reguł społecznych, co wydaje się pewnym brakiem pogłębienia teoretycznego [wyr. — M.K.]”¹⁵.

Aktualna wersja derywacyjnej teorii wykładni autorstwa Macieja Zielińskiego zastosowanie funkcjonalnych dyrektyw interpretacyjnych zakłada w fazie percepcyjnej wykładni po zastosowaniu dyrektyw językowych i systemowych¹⁶.

Same dyrektywy funkcjonalne dzielą się na dwa podzbiory: dyrektywy funkcjonalne intelektualne, odwołujące się do wiedzy merytorycznej prawodawcy z określonej dziedziny¹⁷, oraz dyrektywy funkcjonalne aksjologiczne, które w swoim zakresie także podlegają zróżnicowaniu na dyrektywy celowościowe, oparte na celach prawodawcy, oraz na dyrektywy odwołujące się do innych wartości niż wartości-cele.

W ramach dyrektyw postępowania interpretacyjnego dyrektywy funkcjonalne aksjologiczne przybierają następującą postać:

1. „**(P)**¹⁸ **REGUŁA 30:** Należy z kolei sprawdzić sens interpretowanego zwrotu na podstawie dyrektyw funkcjonalnych aksjologicznych (tj. odwołujących się do wartości akceptowanych społecznie, a przypisywanych prawodawcy).

2. **(P)** **REGUŁA 31:** Pierwszoplanowym środkiem (P) Reguły 30 jest zastosowanie dyrektyw celowościowych (preferujących znaczenia danego zwrotu ze względu na cel, do którego osiągnięcia

¹¹ *Ibidem*, s. 254.

¹² *Ibidem*, s. 256.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, s. 258.

¹⁵ J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni...*, s. 397.

¹⁶ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, wyd. 7, Warszawa 2017, s. 298–299.

¹⁷ Przy czym wiedza ta ma mieć charakter „najbardziej aktualnej wiedzy empirycznej” lub „najlepiej uzasadnionej, aktualnej wiedzy empirycznej” (zgodnie z założeniami konstytuującymi typ idealny prawodawcy doskonałego (zob. L. Nowak, *Interpretacja prawnicza. Studium z metodologii prawoznawstwa*, Warszawa 1973, s. — odpowiednio — 43 oraz 44–45) albo „wiedzy naukowej na najwyższym aktualnie poziomie” (zob. M. Zieliński, *op. cit.*, s. 299).

¹⁸ Duża litera „P” oznacza fazę percepcyjną wykładni.

zmierza prawodawca), realizowanych wedle następującego schematu:

1) ustalenie celu tekstu prawnego (przepisu prawnego),
2) ustalenie związku zachodzącego między każdym z alternatywnych znaczeń tego tekstu a realizacją ustalonego celu,

3) wskazanie jako preferowanego tego znaczenia, które najlepiej pozwala osiągnąć założony cel.

3. **(P) Wskazówka 35:** Ustalenie celu może być dokonane:

1) przez odwołanie się do celów całego aktu (*ratio iuris*), sformułowanego w preambule tego aktu, a także w społecznie akceptowanych wartościach (a przez cele całego aktu do celu interpretowanego przepisu — *ratio legis*);

2) przez odwołanie się do redukcyjnego odwołania z danego przepisu o jego celu (np. z przepisu wprowadzającego ulgi podatkowe — o celach tych ulg),

3) z pomocniczym uwzględnieniem tendencji celów, przejawionych w poprzednich regulacjach z danej dziedziny.

4. **(P) Wskazówka 36:** Realizację drugiego etapu realizacji dyrektyw celowościowych osiągnąć można na podstawie:

1) ogólnej wiedzy naukowej z danej dziedziny wraz z jej prakseologicznym przełożeniem na osiągnięcia rezultatu merytorycznego (opartym na literaturze lub opinii ekspertów);

2) zasady doświadczenia życiowego (nazwane również wiedzą potoczną).

Uwaga: w obu tych przypadkach można uciec się w sprawach interpretacyjnych do opinii biegłego z danej dziedziny.

5. **(P) REGUŁA 32:** Po zrealizowaniu (P) Reguły 31 należy ustalić sposób zbliżenia poszczególnych znaczeń interpretowanego zwrotu do osiągnięcia danego, założonego celu i wskazać to znaczenie, które pozwala zrealizować ten cel najskuteczniej.

6. **(P) REGUŁA 33:** Po zrealizowaniu (P) Reguły 32 należy nadto bezwzględnie ustalić, jakie inne wartości powinny być zachowane w związku z treścią normy, której fragmentem jest interpretowany zwrot (uwaga: chodzi o te wartości, z którymi należy się liczyć przy realizacji danego celu).

7. **Wskazówka 37:** należy w związku z tym ustalić katalog tych wartości, by obejmował wartości istotne w odniesieniu do interpretowanego zwrotu.

8. **Wskazówka 38:** Wartości tych należy szukać:

1) w przepisach Konstytucji, zwłaszcza w jej przepisach początkowych i dotyczących wolności i praw obywatelskich,

2) w preambule,

3) w powszechnie akceptowanych społecznie normach moralnych, obyczajowych i innych.

9. **(P) REGUŁA 34:** Po zrealizowaniu (P) Reguły 33 należy ustalić stopień zbliżenia poszczególnych znaczeń interpretowanego zwrotu w stosunku do realizacji ustalonych wartości i wskazać to ze znaczeń, które w sposób najbardziej adekwatny zapewnia realizację akceptowanych wartości.

10. **(P) ZASADA 6:** Na podstawie rezultatów uzyskanych w wyniku realizacji (P) Reguł 29, 32, 33, a także (P) Regul 22¹⁹ i 25²⁰ należy przyjąć to znaczenie, które realizuje najwyższe preferencje w tych trzech przypadkach.

11. **(P) ZASADA 7:** W sytuacji rozbieżności między uzyskanymi rezultatami należy ustalić hierarchię tych rezultatów, szczegółowo ją uzasadnić i wybrać to znaczenie, które jest zgodne z najwyższymi preferowanymi wartościami, kierując się tym, by priorytetowo traktować war-

¹⁹ „(P)REGUŁA 22: W przypadku wystąpienia konfliktu systemowego pionowego (również w relacji do norm prawa Unii Europejskiej) należy odrzucić te znaczenia interpretowanego zwrotu, które do takiego konfliktu prowadzą”. M. Zieliński, *op. cit.*, s. 298.

²⁰ „(P) REGUŁA 25: Jeżeli w wyniku realizacji (P) Reguły 24 okaże się, że nie mamy do czynienia z koncesją na rzecz zasady przeciwstawnej (wtedy byłby to jedynie problem walidacyjny, a nie interpretacyjny), to zachodzący konflikt należy interpretacyjnie zlikwidować przez odrzucenie tych znaczeń interpretowanego zwrotu, które konflikt taki wywołałyby”. *Ibidem*.

tości chronione przez Konstytucję (w tym również te, do których Konstytucja się odwołuje) [wszystkie pogrubienia — oryginał]²¹.

Oparta na podstawowych założeniach koncepcji derywacyjnej teoria wykładni prawa Leszka Leszczyńskiego — definiowana jako koncepcja walidacyjno-derywacyjna — w wielu punktach formułuje oryginalne stanowisko. Przyjmując, że „interpretacja (wykładnia) prawa polega na czynnościach i rozumowaniach prowadzących do rekonstrukcji normy prawnej z określonych faktów normotwórczych”²², pojęciem wykładni obejmuje również czynności związane z ustalaniem źródła prawa²³, określając je jako interpretację walidacyjną. Źródła prawa poddawane interpretacji koncepcja walidacyjno-derywacyjna ujmuje bardzo szeroko: to nie tylko teksty aktów normatywnych, lecz nadto prawo zwyczajowe i precedensy prawotwórcze.

Odwołanie do wartości (z zaznaczeniem szczególnej roli wartości moralnych) następuje już w bezpośrednim komentarzu do wyjściowego objaśnienia wykładni, w którym wartości zajmują równorzędną pozycję z tekstami prawnymi i zwyczajami jako podstawa do odtworzenia treści normy prawnej. Na podkreślenie zasługuje również to, że wartości mogą współtworzyć podstawę prawną rozstrzygnięcia, przy czym niewykluczona jest sytuacja ich dominującej pozycji, np. w wypadkach zastosowania precedensów jako jedyne źródła decyzji²⁴.

Wartości konstytuują dwa typy reguł wykładni: reguły systemowo-aksjologiczne, budowane na zasadach prawa (które razem z regułami *stricte* systemowymi — *a rubrica*²⁵ — tworzą ogólną kategorię reguł systemowych) oraz reguły aksjologiczne jako składnik reguł celowościowo-funkcjonalnych (obok reguł celowościowych i reguł funkcjonalnych)²⁶.

Źródło wartości tworzą dwa rodzaje aksjologii: aksjologia wewnętrzna i aksjologia zewnętrzna. Aksjologia wewnętrzna odwołuje się do celu prawodawcy, korzystając z założenia aksjologicznie racjonalnego systemu prawa²⁷. Z kolei aksjologia zewnętrzna sięga do pozaprawnych kryteriów moralnych, politycznych i gospodarczych²⁸, a ich zastosowanie ma miejsce przede wszystkim w wypadku wystąpienia w tekście prawnym generalnych klauzul odsyłających.

Założenie racjonalności aksjologicznej prawodawcy — jako jedno z uszczegółowień ogólnej kwalifikacji prawodawcy jako podmiotu racjonalnego — przy-

²¹ *Ibidem*, s. 299–301.

²² L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, wyd. 3, Kraków 2004, s. 109.

²³ *Ibidem*, s. 115.

²⁴ *Ibidem*, s. 137, 138.

²⁵ Regułami systemowo-strukturalnymi — zob. L. Leszczyński, *Wykładnia w procesie stosowania prawa*, [w:] A. Korybski, L. Leszczyński, *Stanowienie i stosowanie prawa. Elementy teorii*, Warszawa 2015, s. 155.

²⁶ L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii...*, s. 121.

²⁷ *Ibidem*, s. 138.

²⁸ *Ibidem*.

pisuje prawodawcy reprezentowanie określonego systemu wartości. System ten jest budowany przez relację preferencji, będącą jednocześnie relacją asymetryczną i przechodnią, nie zawiera wartości względem siebie sprzecznych, a nadto stanowi całość stosunkowo stabilną²⁹. Jeżeli dodatkowo przyjmie się, że oceny prawodawcy mają charakter słusznych moralnie ocen, wówczas prawodawca racjonalny przekształca się w konstrukt prawodawcy doskonałego³⁰.

Ze względu na to, że rola wartości nie tylko w wykładni prawa stale wzrasta³¹, wydaje się, że można byłoby rozważyć wyodrębnienie w wykładni pozajęzykowej typu wykładni aksjologicznej. Wówczas wykładnia funkcjonalna skupiałaby się na odpowiadającym nazwie zakresie: funkcjach normy (instytucji, gałęzi prawa, całego systemu prawa), ze szczególnym zaznaczeniem pozycji celu, przy czym „cel” w tym przypadku oznaczałby przede wszystkim empirycznie albo konwencjonalnie ujmowalny stan rzeczy, połączony z aktem realizacji normy prawnej — odpowiednio — związkami przyczynowo-skutkowym lub tetycznym. Natomiast kwalifikacja aksjologiczna tego stanu rzeczy i tym samym ujęcie celu jako wartości sytuowałoby go w sferze wykładni aksjologicznej³². Podstawowym zadaniem wykładni aksjologicznej stałoby się zaś wypracowanie elementarnego aparatu pojęciowego aksjologii prawa oraz analiza aksjologii prawodawcy przede wszystkim z formalnego punktu widzenia.

Pierwszym podstawowym ustaleniem jest wskazanie systemu aksjologicznego prawodawcy. Zbiór wartości mających status „przypisywanych prawodawcy” („przyjmowanych przez prawodawcę”³³, będących „ocenami prawodawcy”³⁴) składa się z trzech podzbiorów.

Do pierwszego należą wartości wiążące prawnie, a więc wartości, które na mocy przede wszystkim aktu stanowienia stają się obowiązującymi prawnie, analogicznie do stanowienia i będącego jego skutkiem obowiązywania norm prawnych. Wprawdzie polski prawodawca nie stosuje techniki legislacyjnej polegającej na wyrażaniu wartości wprost, bezpośrednio w tekście aktu normatywnego, ale taki sposób budowania aksjologii prawa ma swoich reprezentantów w naszym kręgu kulturowym³⁵. Mimo braku zwyczaju wyraźnego pozytywowania wartości

²⁹ L. Nowak, *op. cit.*, s. 39–40.

³⁰ *Ibidem*, s. 54.

³¹ Ta tendencja widoczna jest także w procesie tworzenia i stosowania prawa.

³² Zob. np. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 144–145 oraz s. 141–143; wyjątkowa pozycja celu w wykładni funkcjonalnej widoczna jest m.in. w: O. Bogucki, *Model wykładni funkcjonalnej w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Szczecin 2016, gdzie autor podkreśla, że „niezwykle istotna przy definiowaniu wykładni funkcjonalnej zbitka słowna »cele i inne wartości« ma wyraźnie wskazywać na to, że na gruncie koncepcji derywacyjnej cele traktowane są jako szczególna odmiana wartości” (s. 61).

³³ Z. Ziemiński, *Wstęp do aksjologii dla prawników*, Warszawa 1990, s. 162.

³⁴ *Ibidem*, s. 173–175.

³⁵ Zob. np. art. 3 Konstytucji Republiki Chorwacji z 1990 roku: „Wolność, równość, równość narodów i równość płci, umiłowanie pokoju, sprawiedliwość społeczna, poszanowanie praw czło-

nie tylko polska doktryna nie ma wątpliwości co do „wartościotwórczej” funkcji efektu decyzji prawodawczej³⁶. Wartości w ścisłym znaczeniu prawne (obowiązujące prawnie) odkodowuje się przy użyciu akceptowanych metod wykładni, np. przez przyjęcie, że normy o niebudzącym wątpliwości charakterze zasad prawa wyrażają (chronią albo wręcz nakazują realizować) określone wartości³⁷. Stąd możliwość określenia jako wartości prawnych np. takich wartości prawa cywilnego wywiedzionych z jego zasad, jak uznanie i ochrona osobowości każdego człowieka w równej mierze, pełna i równa ochrona mienia, zakaz nadużywania praw podmiotowych, autonomia woli, ochrona zaufania³⁸.

Drugi podzbiór wartości prawodawcy tworzą te, do których prawodawca kieruje podmiot stosujący prawo przede wszystkim przez generalne klauzule odsyłające. Nie mają one charakteru wartości obowiązujących prawnie, ale spoczywający np. na sądach obowiązek ich aplikacji powoduje, że zostają „wbudowane” w porządek prawny³⁹. Wartości te obejmują np. interes społeczny, interes publiczny, zasady słuszności, wymagania dobrej wiary, społeczną szkodliwość czynu (jako wartość negatywną), zasady sprawiedliwości społecznej, a także ważne powody, uzasadnione przyczyny oraz ustalone zwyczaje⁴⁰.

Ostatnia klasa wartości przypisywanych prawodawcy to wartości kwalifikowane jako „podstawowe wartości uznawane za elementy kultury prawnej danego kraju”⁴¹. Ta kategoria wiąże się również z przywoływanymi przez preambułę Konstytucji RP „wartościami uniwersalnymi” oraz „wartościami ogólnoludzkimi”. Stwierdzenie wiązania tych wartości ma swoje źródło w empirycznej konsta-

wieka, nienaruszalność własności, poszanowanie natury i środowiska naturalnego, rządu prawa oraz demokratyczny system wielopartyjny stanowią najwyższe wartości porządku konstytucyjnego [wyr. — M.K.] Republiki Chorwacji i podstawę wykładni Konstytucji”.

³⁶ Zob. np. określenie L. Leszczyńskiego: „system wartości prawnych” w: *idem, Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001, s. 31; wyraźnie również T. Stawecki. Por. *idem, Wykładnia konstytucji jako przedmiot analiz teoretycznych, porównawczych oraz badań empirycznych*, [w:] *Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty*, red. T. Stawecki, J. Winczorek, Warszawa 2014, s. 13; K.J. Kaleta, *Rola i znaczenie wartości we współczesnym dyskursie konstytucyjnym*, [w:] *Aksjologiczny wymiar...*, s. 125.

³⁷ Zob. np.: „Mówiąc o zasadach prawa cywilnego mamy na względzie pewną kategorię norm prawnych, które wyróżniają się swoją doniosłością oraz szczególną rolą, jaką pełnią na obszarze wspomnianej gałęzi prawa. Wskazują one wartości [wyr. — M.K.], jakie normy prawa cywilnego przede wszystkim powinny realizować”. Z. Radwański, *Prawo cywilne — część ogólna*, Warszawa 1993, s. 26 (także: *ibidem*, wyd. 8, Warszawa 2005, s. 17).

³⁸ *Ibidem*, wyd. 8, s. 17–19.

³⁹ Porządek prawny definiowany jako „działający faktycznie system prawa” — W. Lang, *System prawa i porządek prawny*, [w:] *System prawny a porządek prawny*, red. O. Bogucki, S. Czepita, Szczecin 2008, s. 13.

⁴⁰ L. Leszczyński, *Stosowanie...*, s. 21.

⁴¹ Z. Ziemiński, *Wstęp...*, s. 92.

tacji, że „ludzie akceptują pewne wartości jako elementarne czy też powszechne i domagają się ich realizacji”⁴².

Systemy wartości powszechnych, wartości odesłania i wartości prawnych układają się w stosunku do siebie „pierścieniowo”: najpierw znajduje się jądro aksjologiczne pod postacią systemu wartości prawnych, następnie wartości odesłania okalają pasem zbiór pierwotny, a zbiorem „zewnątrznym” systemu aksjologicznego prawodawcy jest pas wartości powszechnych.

Jednym z zadań aksjologicznej wykładni prawa byłoby sformułowanie zestawu dyrektyw ustalania omówionych wartości. Wstępnie skonstruowany katalog miałby następującą postać:

1. Jeżeli odkodowana norma prawna formułuje nakaz określonego postępowania (albo zrealizowania określonego stanu rzeczy), to owo postępowanie (ów stan rzeczy) ma charakter wartości pozytywnej w systemie aksjologicznym prawodawcy.

2. Jeżeli odkodowana norma prawna formułuje zakaz określonego postępowania (albo zrealizowania określonego stanu rzeczy), to owo postępowanie (ów stan rzeczy) ma charakter wartości negatywnej.

3. Jeżeli tekst aktu normatywnego zawiera wyrażenia o postaci: „prawo do...”, „prawo...”, „wolność do...”, „wolność...”, to dopełnienia owych wyrażzeń pełnią funkcję nazw wartości pozytywnych prawodawcy.

4. Norma prawna mająca niewątpliwy status zasady prawa danego systemu w swojej nazwie „zasada x” (np. zasada godności człowieka, zasada państwa prawnego, zasada suwerenności, zasada pewności prawa) w części oznaczanej „x” zawiera nazwę chronionej wartości (odpowiednio: godności człowieka⁴³, państwa prawnego, suwerenności, pewności prawa).

5. Norma prawna mająca status normy programowej (dyrektywy politycznej) i w swej strukturze wskazująca cele polityki państwa przesądza o tym, że stan rzeczy objęty celem staje się wartością pozytywną (pod postacią np. ochrony środowiska, ochrony konsumentów, najemców i użytkowników, należytego dostępu do publicznej służby zdrowia)⁴⁴.

⁴² J. Woleński, J. Hartman, *Wiedza o etyce*, Warszawa 2008, s. 23; A. Barak, *Foreword: A judge on judging: The role of a supreme court in a democracy*, „Harvard Law Review” 116, 2002, nr 16, s. 71; *idem*, *Hermeneutics and constitutional interpretation*, „Cardozo Law Review” 767, 1992–1993, nr 14, s. 770.

⁴³ Zob. w szczególności relację między byciem zasadą a ujmowaniem wartości — L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 88; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 47; także A. Barak, *Human Dignity: The Constitutional Value and the Constitutional Right*, Cambridge 2015.

⁴⁴ Zob. też M. Kordela, *Zarys typologii uzasadnień aksjologicznych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Bydgoszcz-Poznań 2001, s. 43–46; *eadem*, *Wstęp metodologiczny do wykładni aksjologicznej*, [w:] *Wielowymiarowość prawa*, red. J. Czapska, M. Dudek, M. Stępień, Toruń 2014, s. 28–48.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że czynność ustalania wartości prawodawcy — bez względu na ich pochodzenie — ma charakter wyłącznie poznawczy: interpretator jedynie odkodowuje wartości na podstawie wyraźnej, ujawnionej w tekstach aktów normatywnych postawy oceniającej podmiotu tworzącego prawo⁴⁵.

Obok metod odtwarzania wartości prawodawcy wykładnia aksjologiczna powinna wypracować określony schemat metodologiczny dotyczący formalnych ujęć aksjologii. W ramach tej części winny znaleźć swoje miejsce następujące zagadnienia:

- 1) pojęcie wartości;
- 2) typy wartości;
- 3) system wartości (jego spójność, zupełność, hierarchiczność, stabilność/zmienność);
- 4) immanentność kolizyjności wartości;
- 5) możliwość budowy struktur aksjologicznych w celu rozstrzygnięcia konkretnych (związanych z danym aktem stosowania prawa) niezgodności wartości⁴⁶.

Każda z powyższych sfer badawczych ma charakter *stricte* naukowy, odpowiadający paradygmatowi analitycznej teorii prawa. Odwołanie do wartości i podkreślenie ich fundamentalnej roli w egzegezie prawa nie może więc zostać utożsamione z zajęciem stanowiska w ramach nurtu określanego zbiorczo jako postpozytywizm⁴⁷ (czy tym bardziej w ramach prawnonaturalizmu). Wartości będące przedmiotem badania w wykładni aksjologicznej (a także dalej i we wnioskowaniach prawniczych) nie mają charakteru poza- czy ponadpozytywnego⁴⁸, a jeżeli nawet taki status pierwotnie mają, to ich rola w tworzeniu i stosowaniu prawa jest zdeterminowana uprzednim spełnieniem kryterium „przynależenia do wartości prawodawcy”. A to kryterium stanowi już element obiektywny.

⁴⁵ L. Nowak, *U podstaw marksistowskiej aksjologii*, Warszawa 1974, s. 45; A. Barak, *The constitutionalization of the Israeli legal system as a result of the basic laws and its effect on procedural and substantive criminal law*, „Israeli Law Review” 31, 1997, nr 3, s. 21.

⁴⁶ Zarys możliwości proponowanych rozstrzygnięć — zob. M. Kordela, *Wstęp metodologiczny...*, s. 30–46; *eadem*, *Systemowość aksjologiczna prawa*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2016, nr 104, s. 91–104.

⁴⁷ Przykładem takiego stanowiska, w którym podkreślenie konstytutywności wartości w ujmowaniu prawa prowadzi do konstrukcji pozostającej w radykalnej opozycji do przyjmowanej w pracy koncepcji, jest neokonstytucjonalizm — zob. T. Gizbert-Studnicki, A. Dyrda, A. Grabowski, *Metodologiczne dychotomie. Krytyka pozytywistycznych teorii prawa*, Warszawa 2016, s. 412.

⁴⁸ Ale zob. też zjawisko „nadinterpretacji konstytucji” w teorii konstytucyjnego państwa prawa — A. Grabowski, *Teoria konstytucyjnego państwa prawa i jej wpływ na argumentację prawniczą*, [w:] *Demokratyczne państwo prawa*, red. M. Aleksandrowicz, A. Jamróz, L. Jamróz, Białystok 2014, s. 58.

AXIOLOGICAL INTERPRETATION OF LAW

Summary

Both derivative and clarification conceptions of legal interpretation specify among basic types, linguistic, functional and systematic interpretations. This catalogue does not include axiological interpretation as a separate category. Nevertheless, in the derivative theory, values make up a fundamental (and in its initial version — even sole and unique) element of functional interpretation, whereas in the clarification theory in the same type of interpretation they are on a par with many other elements, such as e.g. type of political system or economic phenomena. In light of greater importance attached to values in the collection of interpretational arguments, primarily in the connection with constitutional interpretation, it seems justifiable to extract a type of axiological interpretation from functional interpretation. Then, its main task would be to define a set of values qualified as the axiological system of the legislator, to extract values that are legally binding (legal values), to take a stand about the degree of value objectivity (as recreated by the interpreter by means of rational interpretational methods, or created, at least to a certain degree, by him), and to construct a set of axiological rules of interpretation, accommodating value specificity, such as e.g. their immanent conflicting nature, gradable character, or the necessity of applying a balancing procedure in an eventuality of a collision occurring between them.